

A szerecsensirály (*Larus melanocephalus*) Balaton környéki előfordulásai és első Somogy megyei fészkelése az Irmapusztai-halastavakon

KOVÁCS GYULA^{1,2}, SZINAI PÉTER^{2,3} & HAJDU KATALIN²

¹Nyugat-Magyarországi Egyetem, Vadgazdálkodási és Gerinces Állattani Intézet
H-9400 Sopron, Bajcsy-Zsilinszky u. 4., e-mail: kovacs.gyula@emk.nyme.hu

²MME Dél-Balaton Helyi Csoport, H-8638 Balatonlelle, Irmapuszta

³Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság, H-8229 Csopak, Kossuth u. 16.

KOVÁCS GY., SZINAI P. & HAJDU K.: *Occurrence of Mediterranean Gull (*Larus melanocephalus*) at Lake Balaton and its first breeding in Somogy County on the Fishponds of Irmapuszta.*

Abstract: The first nesting of Mediterranean Gull was observed in 1940 in Hungary. Since then the species has been spreading in several areas of the country. Until the new millennium only a few observations have been recorded at Lake Balaton. In this paper we analyse 67 observation data of 91 individuals between 2004 and 2014. The species is typically observed between July and November, mainly on the south shore of the lake. Up to present only 4 recoveries were made, one bird from Ukraine and 3 birds from Hungary. Thus, Lake Balaton presumably play less important role in the migration of Mediterranean Gull. However, the number of recovery data also depends on the effectiveness of detection. Formerly only a few nestings were noted in the Kis-Balaton, while the first breeding pair in Somogy County was found in 2014 on the Fishponds of Irmapuszta at Balatonlelle.

Keywords: Mediterranean Gull, breeding, Lake Balaton, bird ringing, colour ring

Bevezetés

A szerecsensirály (*Larus melanocephalus*) első biztosnak vehető hazai költése 1940-ből ismert (MÁTÉ 1955). Vasvári dankasirály gyűrűzés közben két szürke színezetű fiókát talált Rétszilason, melyekről azonban a háború miatt nem tudta kideríteni, hogy valójában, milyen fajról is van szó, a preparátum pedig a Magyar Madártani Intézet gyűjteményében elégett (BERETZK & KEVE 1970). Tíz évvel később MÁTÉ (1955) ugyanitt talált egy dankasirálytól eltérő színű fészkeljat. A tojásokat később sikerült meghatározni, így Vasári adatát is hitelesíthette.

Jelen dolgozatban kizárólag a balatoni és Balaton környéki előfordulásokkal foglalkozunk. Az első adata a fajnak a 19. századból való, 1886. június 12-én Madarász és Szikla 3 példányt figyelt meg (TSCHUSI ZU SCHMIDHOFFEN & DALLA-TORRE 1888) a Balatonon. GAAL (1903) több egyed megfigyeléséről számolt be Balatonboglárról 1903 augusztus-szeptemberéből, az elejtett és fennmaradt bizonyító példányt Beretzk és Pátkai azonban dankasirálynak határozta (KEVE 1972). A két adaton túl a 20. század elején a környékről

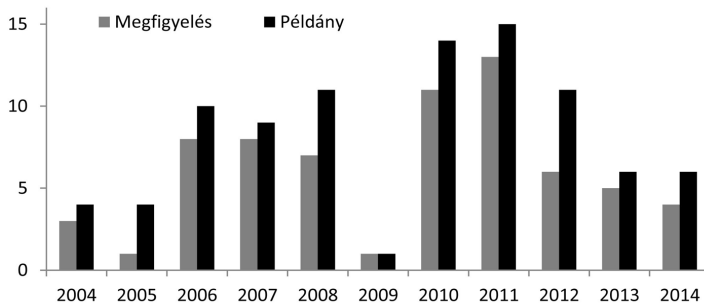
SCHENK (1916) sem említett többet. Ezekon kívül KEVE (1951) ismeretlen sirály fészkeléséről a számolt be 1941-ben a Nagyberekből, továbbá egy gyűrűs madár megkerüléséről, melyet 1949. július 2-án a Dnyeper torkolatában fekvő Orlov-szigeten gyűrűztek, majd a következő hónapban vezetéknek repült Balatonszabadinál. BERETZK & KEVE (1970), valamint KEVE (1972, 1978) összefoglaló munkáiban a faj újabb megfigyeléseit nem említi, ahogy a dél-balatoni halastavakon való előfordulását sem (KEVE 1973). Szintén nem szerepel HAVRANEK & SZABÓ (1997) a Balaton és környékének madárfaunáját áttekintő névjegyzékében. De nem találunk új adatokat PURGER & FENYÓSI (2001) Somogy megye madárfaunáját feldolgozó katalógusában sem.

Anyag és módszer

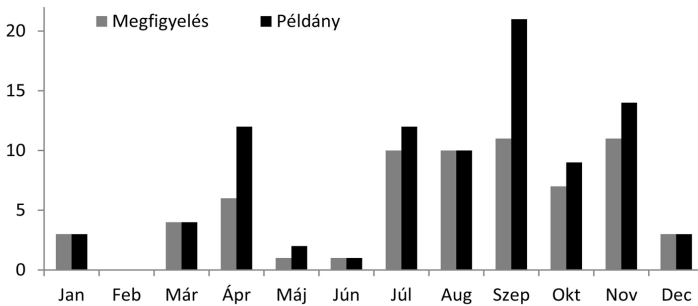
Az előfordulási adatokat a 2004-ben indult www.birding.hu (Somogy, Zala, Veszprém megye) adatbázisából gyűjtöttük, illetve saját megfigyeléseinkre támaszkodtunk. A gyűrűzési információk az MME Madárgyűrűzési Központ adatbázisából származnak 2014.10.08-cal bezárólag.

Eredmények

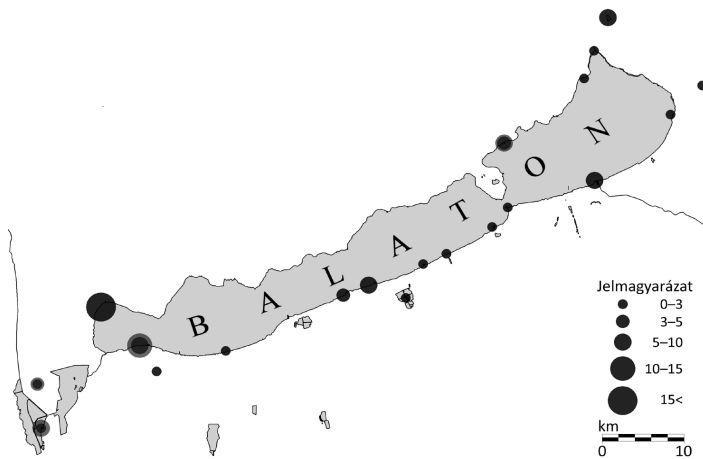
Az elmúlt tíz évben (2004–2014) a Balaton környékén összesen 67 megfigyelés, 91 példány adatát dolgoztuk fel. Ebben az időszakban minden évben megjelent a faj, a legkevesebb 2009-ben, a legnagyobb számban 2011-ben (1. ábra). Február kivételével minden hónapban megfigyelhető volt, jellemzően július és november között (2. ábra). A térbeli eloszlás alapján a megfigyelések közel fele a Somogy megyei partszakaszon és környékén volt. A szerencsensirály legtöbbször Keszthelyen volt megfigyelhető (16 megfigyelés, 23 példány), de Balatonberénynél is rendszeresen megjelent (9 megfigyelés, 14 példány). További megfigyelési helyek: Balatonalmádi, Balatonboglár, Balatonfenyves, Balatonfőkajár, Balatonföldvár, Balatonfüred, Balatonfűzfő, Balatonkeresztúr, Balatonlelle, Balatonmagyaród, Balatonőszöd, Balatonszemes, Balatonvilágos, Irmapuszta, Királyszentistván, Siófok, Szántód, Zalavár (3. ábra). A Balaton környéki adatokon túl Várpalotán 1999-2014 között 32 alkalommal 66 példányt figyeltek meg március-július közötti időszakban.

1. ábra: Balaton környéki szerencsensirály előfordulások éves eloszlása

2. ábra: Balaton környéki szerecsensirály előfordulások havi megoszlása (2004-2014)

3. ábra: Balaton környéki szerecsensirály előfordulások térbeli eloszlása

A szürke körök a példányok, a sötétszürke körök a megfigyelések számát jelentik, ahol csak sötétszürke kör látható, ott a megfigyelések és a megfigyelt egyedek száma megegyezik.

A gyűrűzési adatok alapján eddig négy madár gyűrűjét sikerül leolvasni, melyek közül az első a bevezetésben is említett 1949-es adat, amikor is Balatonszabadinál került kézre egy elhullott első éves egyed. A további három madár mind 2010 utáni színes gyűrűzések és megfigyelések. Ezek közül kettő az évi magyarországi megkerülés. A negyedik, Rétszilason gyűrűzött fiókat még abban az évben Keszthelyen olvasták le, majd a második és harmadik évben Franciaországban, valamint szintén a harmadik évben Szlovéniában figyelték meg (1. táblázat).

A Balaton környékén mindössze két alkalommal történt szerecsensirály gyűrűzés. A Kis-Balatonon ifj. Dedinszky János 1986.06.04-én 4 fiókat, Lelkes András 1999.06.09-én 1 fiókat jelölt. Emellett 1999-ben Várpalotán Megyer Csaba gyűrűzött 8 fiókat. Megemlítjük, hogy 2010-től évente a megfigyelt madarak és hangjuk alapján az ülepítő tó dankasirálytelepén 2-4 pár költhet, amit azonban nem tudunk megerősíteni, mivel a telepre való bejutás ez idáig nem volt lehetséges.

A Kis-Balatonon (I. ütem tározó) alkalmi fészkelések voltak: 1986-ban és 1987-ben egyaránt 4 pár (FUTÓ 1990). 1994-ig nincs adat költésről, a nagyobb sirálytelepeken (I. ütem tározó, Radai-víz) alkalmanként költhetett néhány pár. 1995-ben 10-12 pár (I. ütem

1. táblázat: A Balaton környékén megkerült szerecsenszirályok adatai (MME Madárgyűjtési Központ)

Fémgyűrű, színes gyűrű	Fogas típus	Dátum	Hely	Ország	Szél.	Hossz.	Távolság	Név
Moskwa E201932	gyűrűzés kézreker.	1949.07.02 1949.08.19	Orlov Island, Dnyeper Balatonszabadi	Ukrajna Magyar.	46.25 46.8927	31.9166 18.1308	ismertelen 1055 km	Fekete I.
Budapest 382913, piros HUI10	gyűrűzés megf. megf.	2010.05.28 2010.08.29 2010.09.08	Rétszilas (Örspuszta) Balatonlelle (Nápfény strand) Balatonlelle (Nápfény strand)	Magyar. Magyar. Magyar.	46.85 46.7916 46.7916	18.5666 17.6958 17.6958	67 km 67 km 67 km	Szinai P. Kovács Gy. Kovács Gy.
Budapest SH00023, piros H3F2	gyűrűzés megf. megf. megf.	2012.06.17 2012.06.30 2012.08.03 2012.09.06	Szegecd (Fehér-tó, Korom-sziget) Szegecd (Fehér-tó, Korom-sziget) Keszthely Keszthely (kikötő)	Magyar. Magyar. Magyar. Magyar.	46.3347 46.3347 46.7666 46.7583	20.0825 20.0825 17.25 17.2541	20.0825 0 km 222 km 222 km	Domján A. Bakacsi G. Wagner L. Preiszner B.
Budapest 387432, piros HPL0	gyűrűzés megf. megf. megf.	2012.06.16 2012.08.18 2013.11.25 2014.01.15 2014.05.09	Rétszilas (Örspuszta) Keszthely (kikötő) Saint Vincent sur Jard (Le Goutte) La Rochelle (La Rochelle harbour) Ptuj (Drava)	Magyar. Magyar. Franciao. Franciao. Szlóvenia	46.85 46.7583 46.4075 46.1513 46.4166	18.5666 17.2541 -1.5436 -1.2291 15.8666	100 km 100 km 1298 km 1327 km 100 km	Szinai P. Schwarzkopf Á. F. Salmon J. Gonnin L. Bozic

4. ábra: Az első Somogy megyei szerecsensirály költésből származó színes gyűrűvel jelölt fióka az Irmapusztai-halastavakon (Fotó: ifj. Vincze Béla)

tározó, Radai-víz), 1996-ban és 1998-ban 2-3 pár költött ugyanott. 1997-ben nincs adat fészkelésről. 1999-ben 2-4 pár (I. ütem tározó, Sanyari-víz) költött. Mindegyik esetben több százas sirálytelepen, dankasirályok között fészkeltek (Lelkes András szóbeli közlése). SZÉLL & BAKACSI (1996) a hazai költéseket az 1990-es évek közepéig feldolgozó munkája sem említi több adatot. A 2000-es évekből igen kevés információ áll rendelkezésünkre, tehát a szerecsensirály költések csak feltételezhetőek. A Kis-Balaton II. ütemén végzett vizsgálatok alapján (BENKE 2004) az itt található fészektelepeken és azok szomszédságában 2004-ben nem költött, illetve költésre utaló jelet sem jegyeztek fel. Leggyakrabban a zimányi sirálytelep felett látták, de fészket nem sikerült fellelni. Költési időben viszonylag gyakran észlelték az I. ütem felett, ami ottani költését valószínűsíti. 2009-ben az Ingói-berek sirálytelepének közelében 2-4 feltehetően revírtartó egyed hangját hallottuk, de konkrét fészkelésre vagy sikeres kirepülésre utaló adatunk ugyanakkor nincs. Ugyanígy 2011-ben is megfigyelték költési időben lehetséges, de nem biztos fészkelőként (PELLINGER 2012).

A fészkelések tekintetében bizonyított Somogy megyei korábbi adatról nincs tudomásunk. Bár 2007 áprilisában megfigyelhető volt egy példány az Irmapusztai-halastavaknál, de ez fészkelőnek korai, inkább egy vonuló egyed lehetett. 2014 tavaszán többször lehetett hallani és látni Irmapusztán mind a halastavak, mind a major felett kavargó dankasirály csapatban egy-egy öreg szerecsensirályt. Június 13-án a 2-es halastó szigetén történt sirály- és csérgyűrűzés közben még nem került elő a faj. A második gyűrűzés alkalmával június 27-én ismét megfigyeltük az öreg madarat, majd egy fészkaljat találtunk danasirály és küszvágó csér fészkek között. A fészkaljban két fióka volt, melyek közül az egyik piros színes gyűrűt (H1H1) is kapott (4. ábra).

Megvitatás

Az ezredfordulóig igen kevés szerezsensirály megfigyelési adat volt a Balaton környékéről. A 2000-es évektől azonban lényegesen több előfordulás ismert. Feltehetően a dankasirály csapatokban addig is jelen volt egy-két egyed, de azonosításuk csak a nagy nagyítású spektívek elterjedésével vált könnyebbé. Emellett a madarászás népszerűvé válásával, illetve az interneten indult madarászoldalak (pl. www.birding.hu) segítségével egyre több adat került nyilvánosságra.

A megfigyelt szerezsensirályok főként nyugati irányba, az Atlanti-óceán és a Földközi-tenger partvidékére (BAKACSI & SZÉLL 2009) vonuló egyedek, mivel a nyár közepétől késő őszig kerültek elő nagyobb számban. A kevés megkerülési adatok alapján elsősorban hazai fészkelők lehetnek, de nem kizárt, hogy a tőlünk keletebbi populációkból származnak. Az előfordulásokkal kapcsolatban nem tudunk bármiféle tendenciát feltételezni, akár környezeti, akár más tényezőkkel kapcsolatban. Az adatokból látható, hogy a Balatonnak lényeges szerepe nincs a vonulás tekintetében. Feltételezhetően a kisszámú előfordulás ingadozása inkább a detektálás valószínűségével függhet össze.

Bár a Kis-Balatonon korábban alkalomszerűen költött szerezsensirály, bizonyított Somogy megyei adatot ez idáig nem ismertünk. Az első fészekaljat 2014 júniusában a Balatonlelle melletti Irmapusztai-halastavakon találtuk.

Köszönetnyilvánítás

Köszönjük a megfigyelési adatok rendelkezésre bocsátását a www.birding.hu-nak, a gyűrűzési adatokat az MME Madárgyűrűzési Központnak! Köszönjük Lelkes András szíves adatközlését, valamint a megfigyelők és segítők munkáját!

Irodalom

- BAKACSI G. & SZÉLL A. 2009: Szerecsensirály. - In: CSÖRGŐ T., KARCZA Zs., HALMOS G., MAGYAR G., GYURÁCS J., SZÉP T., BANKOVICS A., SCHMIDT A. & SCHMIDT E. (szerk.): Magyar madárvonulási atlasz. - Kossuth Kiadó, Budapest pp. 325-329.
- BENKE SZ. (szerk) 2004: Jelentés a Kis-Balaton II. ütemének ritka és telepesen fészkelő madarainak monitorozásáról. - Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Zalai Helyi Csoportja. 55 p.
- BERETZK P. & KEVE A. 1970: Die Schwarzkopfmöwe, Larus m. melanocephalus Temm., in Ungarn. - Lounais-Hämeen Luonto 37: 3-17.
- FUTÓ E. 1990: Új fészkelő fajok a Kis-Balaton-víztároló I-es ütemén. - Aquila 96-97: 149.
- GAAL G. 1903: Adatok a Balaton madárfaunájához. - Aquila 10: 215-218.
- HAVRANEK L. & SZABÓ B. 1997: A Balaton és környéke madárfaunájának indexe. - Anser 4: 10-49.
- KEVE A. 1951: A szerecsensirály ismét megjelent a Balatonnál. - Aquila 55-58: 227.
- KEVE A. 1972: A Balaton sirályai. - Aquila 78-79: 107-132.
- KEVE A. 1973: A somogyi Balaton-part halastavainak madárvilága. - Somogyi Múzeumok Közleményei 1: 263-275.
- KEVE A. 1978: A Balaton déli partjának madárvilága. - Somogyi Múzeumok Közleményei 3: 462-501.
- MÁTÉ L. 1955: Szerecsensirály fészkelése a rétszilasi halastavakon. - Aquila 59-62: 370-371.
- PELLINGER A. 2012: Szerecsensirály (*Larus melanocephalus*) Temminck, 1820. - In: FARAGÓ S. (szerk.): Nyugat-Magyarország fészkelő madarainak elterjedési atlasza. Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, Sopron. pp. 109.
- PURGER J. J. & FENYÖSI L. 2001: Somogy megye madárfaunája (Aves). - Natura Somogyiensis 1: 453-479.
- SCHENK J. 1916: A szerecsensirály hajdani fészkelése Magyarországon. - Aquila 23: 358-360.
- SZÉLL A. & BAKACSI G. 1996: A szerecsensirály (*Larus melanocephalus*) fészkelési viszonyai Magyarországon. - Tüzek 1(3): 105-115.
- TSCHUSI ZU SCHMIDHOFFEN, V. & DALLA-TORRE, K. 1888: Fünfter Jahresbericht (1886) des Comité's für ornithologische Beobachtungstationen in Österreich-Ungarn. - Ornis 4(Suppl.): 337.

